

VÁLTOZÓ FOGALMAK ÉS TARTALMAK A SZABADSÁGVESZTÉS VÉGREHAJTÁSÁBAN

Az értelmezési keret és a szakterminológia kapcsolata

A büntetés-végrehajtási szervezet feladatait vizsgálva egyértelműen megállapítható, hogy alapvetően kettős elvárásnak kell megfelelnie. A legáltalánosabb társadalmi kívánalom a fogva tartottak biztonságos megőrzése, amely a büntetés céljának közvetlen elérését hivatott szolgálni. Ez a tevékenység a professzionális értelemben azonosított szakmát jeleníti meg, amely a megfelelő infrastrukturális és technikai feltételek között valósul meg a mindennapokban és végső soron a fogva tartás biztonságaként azonosítható. Létezik azonban a munkánknek egy másik oldala is, amelyet az elítéltek társadalomba való visszailleszkedésének támogatása jelent, ez pedig azon embermentő tevékenység, amely a szó legnemesebb értelmében kiteljesedő hivatást fed le. Végső soron ez azt a feladatot rója a büntetés-végrehajtási szervezetre, hogy a szabaduló elítélt olyan élethelyzetben legyen, hogy kompakt módon legyen alkalmas és kész a törvénytisztelő életmód folytatására és ne kövessen el újabb bűncselekményt. A bűnelkövető emberben nemcsak az individuumot, hanem az embertársat is látnunk kell. A büntetőjog, a büntetőeljárás és a büntetés-végrehajtás koncepciója és szerkezete középpontjában – mint tettesnek és sértettnek egyaránt – az ember védelmének és tiszteletének kell állnia, melyből levezethető szabadságának korlátja is, amelyet csak annyiban gyakorolhat, és amelynek tiszteletben tartását csak annyiban igényelheti másoktól, amennyiben embertársainak ugyanolyan és éppúgy tiszteletben tartandó szabadságába és jogaiba nem ütközik.¹ Könnyen belátható tehát, hogy a szabadságvesztés büntetés nem lehet pusztán a legitim állami erőszak eszköze, abban magasabb rendű, kvázi beleértett tartalomként meg kell jelennie az elítélt büntől való megszabadulásának és belső megváltoztatásának is. A kitűzött célok elérését minden demokratikus jogállamban a büntetés-végrehajtási jog keretezi, amely a társ jogágakkal együtt egységes dogmatikai hatásrendszerben funkcionál. Nem volt azonban ez mindig így, ezért talán nem haszontalan, ha a büntetés-végrehajtási jog formálódása tekintetében egy kis történeti visszatekintést teszünk.

1 Vókó Gy. (2001)

A fejlődéstörténeti honi hangsúlyai

A büntetés-végrehajtási jog tekintetében a meghatározó felfogás Finkey Ferenc munkássága közvetítésével azt hirdette, hogy a börtönügyi tudomány jogtudomány, és pedig a büntetőjog-tudomány harmadik ága. Finkey a német Freudenthal és Krohne nyomán annak elismertetésére törekedett, hogy a fogvatartott közjogi viszonyban² áll az állammal. Freudenthal nyomán alaptételként fogadta el Finkey, hogy a börtönügyi jognak (Gefangnisrecht) az alapvető feladata, hogy szabatosan határozza meg az állam és az elítélt között létrejövő viszonyt, amely egyben az elítéltet megillető jogok és kötelezettségek tartalmát is magába foglalja. Ennek a sajátos helyzetnek az elsődleges feladata, hogy a szabadságvesztés végrehajtása a tételes közjoggal összhangban álljon és csak olyan fokú kényszert jelenthet, amelyet a bíró jogerős ítélete tartalmaz.³

Finkeyvel hasonló álláspontra helyezkedett Hacker Ervin is, aki szerint a szabadságvesztés végrehajtását taglaló tudomány jogi jelleget mutat és „... ezen a téren nemcsak börtönügyi, hanem általános jogi, főként közjogi, de emellett egyéb jogi (magánjog, büntetőjog, közigazgatási jog stb.) szempontokra és tételes szabályokra is, az összhang megteremtése végett, kell leginkább figyelemmel lenni.”⁴ Ezekkel a megállapításokkal jól körvonalazódtak a mai szóhasználat szerinti büntetés-végrehajtási jogviszony tartalmi elemei, amelyek középpontjában az emberi méltóság tiszteletben tartása jelent meg az elítélti jogokra fókuszáltnak. Ennek, a mai napig központi értéknek a fontosságára Finkey mellett ugyancsak Hacker mutat rá a következő gondolattal: „Az elítéltek személyi jogainak a gyakorlatban való kezelését azonban még egy másik oknál fogva is érdemes szemmel kíséreni. Ezek azok a jogok, amelyeknek a csorbítására a gyakorlati börtönügyben legtöbb alkalom nyílik; észrevétlenül elsikkadhatnak a börtönben az olyan személyi jogok, amelyeknek a szabad emberrel szemben való biztosítása ma már teljesen vitán felül áll.”⁵ Az emberi méltóság eszméjét Finkey is megfogalmazza, ez a jogi meggyőződésén túlmenően, a már többször hangoztatott humanizmusát is jelzi. Szép példa erre az a gondolata, amelyet a szabadságvesztés büntetés kapcsán a mai napig is érzékelhető értetlenséggel szemben fogalmazott meg: „Az ilyen laikus kritikák rendszerint a tárgyi tájékozatlanságból erednek. Ezekben a modern nagy börtönökben – melyeknek csak a nagysága, a túl nagy befogadási képessége ellenkezik a börtönügyi tudomány tanításával – szó sincs az elítéltek dédelgetéséről, kényeztetéséről. Ami pedig a rabok tiszta celláit, a modern hygienikus berendezéseket, az egyszerű, de rendes és tápláló ételmezést, vagy az ismeretterjesztő előadásokat, eszmecseréket, avagy a test-edző gyakorlatokat illeti, csak örülnünk kell, hogy az emberiségnek ezeket az elemi

2 Freudentahl, B. (1914)

3 Freudentahl, B. (1910)

4 Hacker E. (1923) p. 4.

5 Hacker E. (1923) p. 4.

*követelményeit, amik a rabnevelésnek. s ezzel a speciál-prevenciónak is legelső feltételei, végre legalább ezekben a nagyobb intézetekben megvalósíthatjuk.*⁶

Finkey szerteágazó szakirodalmi tevékenységében vitathatatlanul központi helyet foglal el az 1933-ban napvilágot látott „*Büntetés-tani problémák*” című monográfia, amely a formálódó büntetés-végrehajtási jog alapműve. Ebben a műben több kulcskérdést vesz górcső alá, így részletesen foglalkozik a rabjogok kérdésével, amelynek fókuszában az általa fogsági jogviszonynak nevezett jogi reláció áll. Felfogásában a jogviszony kétpólusú, amelynek egyik oldalán az állam, mint a legitim erőszak birtokosa áll, melynek feladata a szabadságvesztés törvény szerinti végrehajtása. A másik pólusában az elítélt található, akinek a szabadságvesztés átrendezi a szabad embert megillető jogait, azaz a fogsági jogviszony ezeket a jogokat specializálja, mintegy törésbe helyezi, egyben kötelezettségeket is telepít az elítéltre. Ezzel a börtönügyi megoldóképlettel Finkey rögzítette azt az elméleti alapvetést, amely a mai napig uralja a honi büntetés-végrehajtási jog felfogását az elítéltek jogállását illetően. Nem tartotta szerencsésnek Freudenthal tételét, miszerint itt valamiféle fogsági jogról (Gefängnisrecht) lenne helyénvaló beszélni és elutasította a fogházi jog kifejezés alkalmazását is, amelyet elnagyoltnak tartott. Az elítéltek jogállásának megítélésükor egyértelmű és napjainkig ható alaptételt fogalmaz meg: „... kiindulási pontul azt kell tekinteniünk, hogy a szabadságvesztésre elítélt, még az életfogytiglanra elítélt is, nem lett rabszolgává degradálva, nem veszítette el emberi alapjogait. Vele sem szabad tehát úgy bánni, mint akinek az élete, testépsége, becsülete közömbös, illetőleg a végrehajtó hatóságok, és közegek erre nem kötelesek tekintettel lenni.”⁷ Ugyanakkor arra is rámutat, hogy a fogsági jogviszonyban a felek nem egyenrangúak, amely körülmény e reláció pönális kényszerjellegéből vezethető le. Finkey ugyan nem szedi katalógusba azokat a jogokat, amelyek az elítélteket megilletik, azonban ezek hangsúlyosabb elemeire egyértelműen utal, így nevesíti a szabad levegőn való tartózkodást (járkálás); a megfelelő étellemezést, amely az egészség és a testi épség fenntartását szolgálja, egyben az elítélt munkavégző képességét is garantálja; valamint a rabok becsületjogának kérdéseit is feszegeti. Okfejtése szerint „... kétségtelen, hogy az emberiség elvének és a rabnevelés gondolatának az elfogadása mellett a rabokat becsületvesztett lényeknek, az erkölcsi lény fogalma alól kivetteknek tekinteni nem szabad.”⁸

Mindenesetre az bizonyosan kijelenthető, hogy az elítéltek jogairól és azok struktúrájáról való honi gondolkodást Finkey kezdte meg, és ennek hatása a hatályos bv. kódexben⁹ is felfedezhető. Kifejti azt is, hogy a szabadságvesztés célja többek között

6 Finkey F. (1933) p. 161.

7 Finkey F. (1933) p. 162.

8 Finkey F. (1933) p. 165.

9 A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Hatályba lépett 2015. január 1-jén.)

az elítélt önbecsülésének felébresztése, amelyet csak emberséges és figyelmes bánásmóddal tart elérhetőnek. Megjegyzendő, hogy az önbecsülés fenntartása napjainkban is a büntetés-végrehajtási jog egyik alapelveként tekinthető, így kijelenthetjük, hogy Finkey tanítása máig él ebben a tekintetben is.

Ma már kétségtől eltekintve elfogadott tény, hogy a büntető jogtudományok trichotomikus felosztást mutatnak, ugyanis a tartalmi-formai szempontból azonosíthatjuk a büntető anyagi jogot, a büntető eljárásjogot és a büntetés-végrehajtási jogot.¹⁰ Hazánkban korábban ez a vélemény nem volt ennyire magától értetődő, amellyel kapcsolatban több neves szakember foglalt állást. Finkey, mint a téma leglelkesebb híve markánsan fogalmazott, amikor így írt: „... a büntetés-végrehajtás annyira speciális szakma, és annak elvei és szabályai oly fontosak és oly anyagot képeznek, hogy a büntető eljárásnak ez az ága ma teljes joggal követelheti magának az önállóságot.”¹¹ (Angyal Pál csatlakozva Finkey véleményéhez 1920-ban azt írta, hogy: „... többen a büntetőjog harmadik ágaként megkülönböztetik a büntetés-végrehajtási jogot, mely alatt börtönügy néven azoknak a szabályoknak az összességét értik, amelyek a bíróilag kiszabott büntetések végrehajtására vonatkoznak. Valószínű, hogy gyakorlati okokból a jövőben az alaki és anyagi büntetőjogból ki fog válni a büntetőjogi következményekre vonatkozó szabályösszeg.”¹² Finkey meglátásait nagyban alátámasztották a Nemzetközi Büntetőjog és Börtönügyi Bizottság 1929-ben kibocsátott ajánlásai, amelyek az európai államok börtönügyének egységes fejlesztése érdekében alapszabályokat fogalmaztak meg a foglyok kezelése tárgyában, amely mögöttes üzenete az önálló törvényi szabályozás időszerűsége volt. Egy évvel később már így érvelt Finkey: „A külön börtönügyi törvényre tehát elsősorban azért van szükség, hogyha, különböző nevű szabadságvesztés-, büntetések igazi tartalmát és célját világosan és határozottan állapítsa meg a törvény, hogy aztán a végrehajtó hatóságok és közegek ehhez tudják tartani magukat és igyekezzenek az elítélteket ebben a törvényes keretben kezelni, illetőleg nevelni.”¹³ A második világháború kataklizmájába sodródó Magyarországon Finkey e kérdés fontosságát utoljára 1943-ban emeli ki, mintegy szintetizálva ide vonatkozó korábbi munkásságát: „A szabadságvesztés büntetés végrehajtása nem kellő színvonalának oka, hogy hiányzik a törvényi szabályozás. Törvénynek kellene leszögezni a szabadságvesztés büntetésnek és a szabadság elvonásával járó biztonsági intézkedésnek a célját, azok vezérelveit, szabatosan állapítsa meg a rabnevelés és a rabgondozás rendszerét, s mint ezek utolsó mozzanatát, a letartóztató intézetekből kibocsátott elítéltek utógondozását, ezeknek a szabad társadalomban való megnyugtató elhelyezését.”¹⁴

10 Finkey F. (1904)

11 Finkey F. (1914) p. 2.

12 Angyal P. (1920) p. 4.

13 Finkey F. (1933) p. 14.

14 Finkey F. (1943) p. 19.

E kitérő után térünk rá tanulmányunk központi kérdéseire, amelyek szakterminológia elemzéssel mutatják be a jelenleg reintegrációként azonosított tevékenységet. Elöljáróban meg kell jegyezni, hogy a dolgozatunkban használt fogalmak értelmezését alapvetően a felhasznált és a feldolgozott szakirodalom határozta meg. A nevelés, átnevelés, rehabilitáció, reszocializáció és reintegráció fogalmának tartalmi azonosítását nehezíti az a tény, hogy azok a büntetési ideológiák függvényeként jelentkeznek. További nehézséget okoz, hogy ezek a magyar pönológia fejlődés történetében néhol egymás szinonimájaként jelennek meg, máshol egymásnak ellentmondó tartalmakat jelölnek meg. Mivel a büntetés-végrehajtás közelmúltjában a nevelés fogalmat használta, ezért megítélésünk szerint ezt origóként, később befogadó- vagy ernyőfogalomként lehet értelmezni. Álláspontunk szerint érdemes szakítani az interpretáció eddigi hagyományaival, amelynek jellemzője, hogy a kutatók a fogalmakat sorolják fel anélkül, hogy törekednének azok szintetizáló feldolgozására.

A nevelési paradigma változása

A nevelés fogalmának fejlődését vizsgálva három nagyobb, és egymástól jelentősen eltérő szakasz figyelhető meg. Az első a XX. század második felének magyar börtönügyét végig kísérő nevelés értelmezése, amely szakított a Kármán és Finkey-féle valláserkölcsi alapokra épülő felfogással és ezzel ellentétben megkísérelte megteremteni a nevelés és büntetés filozófiai egységét. Ezt helyezte másféle megvilágításba a sztálini büntetőpolitika alapjain szerveződő szocialista típusú büntetés-végrehajtás hazai kiépülése, amely a kényszerrel való nevelést emelte filozófiájának centrumába. A korszakra jellemző, tulajdonképpeni politikai-ideológiai átnevelés csupán elméletben volt javító szándékú, valójában a megtorlásra és általános (társadalmi) elrettentésre építő büntetőpolitika egy igen fontos eszközeként játszott meghatározó szerepet. Ennek ellenére az 1960-as évek közepéig tartó nevelésértelmezés első szakasza fontos időszaknak tekinthető, mivel elősegítette a torzult büntetőpolitikai felfogáshoz igazodó nevelés rendszer szintű kiépülését.

A kádári konszolidáció alatt végbement gazdasági-politikai változások a társadalmi béke látszólagos megteremtését eredményezték, mindezen hatások együttesen a büntetőpolitikai hangsúlyok enyhülését hozták magukkal, amelyek látványosan öltöttek testet az 1961. évi büntetőtörvénykönyvben. Ez a pozitív irányú tendencia eredményezte a nevelés fogalmának átértelmezését és a fejlődés második szakaszának kezdetét. Az őrzés-munkáltatás értékei mellett megjelent a kriminálpedagógiai elméleteket magába foglaló nevelés, amely talán ebben az időszakban járt legközelebb a pedagógiai értelemben vett klasszikus neveléshez. A büntetés-végrehajtási jog immár szinte egyetlen üdvözítő megoldásként tekintett a pedagógia módszereire és a kriminálpedagógia hatásrendszerére. A szocialista viszonyok közti erkölcsi és politikai felvilágosítás, meggyőzés eléréséhez a pedagógia értelemben vett céltudatos, tervszerű, fejlesztő

hatások összességének érvényesülését kívánták alkalmazni a szabadságvesztésre ítélt fogvatartottak esetében. Egy készen kapott tudományos háttérrel kellett csupán büntetés-végrehajtási tartalommal megtölteni. A nevelési cél, a nevelés fő feladatai, a megismerés, a személyiségformálás folyamata nem volt idegen a végrehajtás napi valóságának elméleti értelmezésekor.

Bár továbbra is a represszív elemeket túlsúlyban tartó gyakorlat uralta a végrehajtást, mégis kibontakozott annak valóságos igénye, hogy az emberközpontú és pozitív változást elősegítő folyamatokat is támogasson. A nevelés fogalmát az 1970-es évek elejéig egyértelműen a kriminálpedagógiai értelmezés uralta, amelynek egyik sokat idézett tétele szerint csak az ember nekrológiájában lehet kimondani, hogy nevelhetetlen volt. Több tényező együttes hatása vezetett oda, hogy az évtized végére a korábbi szűkebb fogalomból kilépve gyűjtőfogalommá válhatott, minden olyan pozitív hatást magába foglalva, amellyel növelhető a szabadulás utáni visszailleszkedés esélye. Mérföldkőnek számított a Rendőrtiszti Főiskola Büntetés-végrehajtási Tanszékének megalakítása, ahol 1972-ben indult meg a tisztképzés, amely szakmai-tudományos műhellyé fejlődve tette lehetővé a gyakorlati elemeken nyugvó komplex pönológiai gondolkodás megerősödését. A másik jellemző hatás, amely erre az időszakra vezethető vissza, az a szakmai generációváltás, amelynek eredményeként a büntetés-végrehajtási szervezet társadalomtudományokban jártas, korszerű büntönügyi trendekre nyitott gondolkodókat is befogadhatott a sorai közé. Ekkor már nem számított szemérmesen takargatni való gondolatnak, hogy az évtizedek óta tartó társadalmi kutatások bizonyították a büntetés diszfunkcióinak és a börtön ártalmainak létezését. A treatment alaptételeinek legfontosabb beemelésével a pedagógiai eszközök és módszerek mellett a végrehajtás gyakorlata egyre inkább teret engedett a pszichológia hatásrendszerének. A nevelés ernőfogalommá válásának legfőbb bizonyítéka az 1979-ben hatályba lépett Bv. tvr.,¹⁵ amely a kezelés és nevelés elemeit egyesítette magában.

Erre az időszakra tehető a tudományos szintéren, a neveléshez szorosan kapcsolódó reszocializáció fogalmának előtérbe kerülése, önmagát olyan sajátos neveléstudományon belüli területként értelmezve, amely zárt intézményi rendszer keretei között, a visszailleszkedés elősegítése céljából végzett célirányos nevelési tevékenységet fed le. A szakmai terminológiában való elterjedéséhez jelentősen hozzájárult Popper Péter 1970-ben megjelent monográfiája.¹⁶ Popper definitív értelmezése tekinthető alapnak, amit a későbbi tudományos gondolkodók vagy tovább vittek, vagy másképp

¹⁵ 1979. évi 11. sz. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról

¹⁶ Popper P. (1970)

értelmeztek, de mindenképpen utaltak rá.¹⁷ A reszocializáció értelmezésekor Popper két jól elkülöníthető folyamatra bontva rehabilitációs és reintegrációs szakaszt jelölt meg. Rehabilitáció esetében a fogvatartott testi-, szellemi-, lelki állapot javítását jelölte meg a sikeres visszailleszkedés érdekében, míg a reintegráció túlmutatva a börtön hatóterén szolgálja ugyanezt a célt. A reszocializáció tartalmát tekintve még napjainkban sem született teljes egyetértés, de bizonyos azonosságok, találkozási pontok megfigyelhetők a kutatók értelmezésében. Ilyen egyezőség az alkalmazás fizikális tere, amely zárt intézeti viszonyok közti tevékenységet jelöl, szoros kapcsolódása a reintegrációhoz és rehabilitációhoz, valamint hogy kiemelt szerepet szán az eszközként megjelenített nevelésnek.

Az 1970-es évek nevelés értelmezésében már érzékelhető az a határozott törekvés, amely a nevelés fogalmát tudományos alapon értelmezve, a lehető legtöbb modern hatást beemelve, mégis a hagyományokat megtartva, szintetizálva kívánja életben tartani. Mindemellett észrevehető, hogy ebben az időszakban vette kezdetét az a folyamat, ami az 1980-as évekre teljesedett ki, mikor is a nevelés elméleti meghatározása és gyakorlati megnyilvánulásai eltávolodtak egymástól, ezzel súlyos szakmai és alkalmazási törést okozva a hétköznapokban. A reszocializáció elméletén nyugvó célmeghatározás a gyakorlat oldaláról fokozatosan veszített jelentőségéből. Ennek egyik okaként említi Kövér, hogy a reszocializációt célzó nevelés tartalmi kérdéseire a korabeli jogszabály nem adott megfelelő iránymutatást, a kitűzött célok elnagyoltak és sematikusak voltak, amit súlyosbított a végtelenségig leegyszerűsített, hamis és elavult személyiségkép.¹⁸ A nevelési paradigma biztos válságának jele az elmélet és a gyakorlat egymástól való eltávolodása volt, amely szakmai deficitet okozva felerősítette az akkori végrehajtási rendszer diszfunkcióit. A nevelési paradigma válságba került, a nevelés fogalmának dogmatikai karbantartása rendre elmaradt, az elmélet szülte értelmezésre a gyakorlat reflexiója hiányzott.

A harmadik szakasz a rendszerváltás időszakától kezdődően egy szakmailag kiüresedett nevelés fogalommal szembesítette az elméleti és gyakorlati szakemberek új generációját. A beragadt, sőt anakronisztikus ideológiai tartalmak már sem politikai, sem

17 Fliegauf értelmezésében a reszocializáció célja a fogvatartottnak a társadalomba történő visszailleszkedése és a további bűncselekményektől való tartózkodása, eszközei a nevelés és az adminisztráció. Fliegauf G. (2012)

Szegál, a reszocializációt korrekciós szocializációként értelmezi, a korábban kialakult, szubkultúrákra jellemző személyiségi vonások korrekcióját jelölő fogalomként tartja számon. Szegál B. (2007) Szabó-féle konceptualizációt vizsgálva, a reszocializáció a bűnismétlés megelőzését célzó szocializációt jelenti. Szabó J. (2015)

Ruzsonyi, a Volentics-féle reszocializációs narratívát építette be saját elméleti rendszerébe, komplex és speciális nevelési folyamatként értelmezve a reszocializációt, amelynek célja az aszociális, vagy antiszociális fejlődésirányú elkövetők speciális szükségleteinek kielégítése és szociális szintjük emelése, a társadalmi reintegráció céljából. Ruzsonyi P. (2019)

18 Kövér Á. (1989)

pedagógiai rendszerben gondolkodva nem hordoztak a gyakorlat számára követhető iránymutatást. Ezt érzékelve az 1990-es évek közepétől megindult egy szakmai együtt gondolkodás, amely a nevelés jövőjét kívánta megrajzolni és revízió alá kívánta venni az alkalmazott terminológiát. A vezető büntetés-végrehajtási szakemberek egymástól két jól elkülöníthető irányvonalat képviseltek: míg Garami a nevelés jövőjét a szociális munka irányába terelte volna, addig Ruzsonyi és Módos a korrekciós nevelés szerepét hangsúlyozta.¹⁹ Az évtized végére már nyilvánvalóvá vált, hogy a jól előkészített és elméletileg kiérlelt, nevelés-értelmezés minden olyan hatást önmagába foglalt, amely komplex és szintetizált elvárásként fogalmazódott meg, folyamatosan formálódva, sokszor a tudományos fejlődés irányát figyelmen kívül hagyva alkalmazkodott a változó politikai és társadalmi rendszerek szülte igényekhez. E fogalmi-értelmezési ellentmondások feloldására tett kísérletet a Bv. törvény,²⁰ amely egyértelműen a szakmai nyelvezet és a tartalmi korszerűsítés megújítása jegyében a reintegráció fogalmára²¹ cserélte le a nevelést. Az új terminológia szellemiségében és tartalmában már sokkal jobban közelít annak a valós társadalmi és jogi elvárásnak a szolgáltatáshoz, amely a büntetés-végrehajtási szervezettel szemben a XXI. században megfogalmazódik. Ennek ellenére elmondható, hogy napjainkban már megfigyelhetőek azok a tendenciák, amelyek a nevelés ernyőfogalommá válásában szerepet játszottak.

A rehabilitációs paradigma megjelenése

A rehabilitációt leginkább az angolszász szakirodalom által használt, az elkövetők kezelésének irányával és módszertanával foglalkozó gyűjtőfogalomként ismerhettük meg. Az ezredfordulót követően újra szakmai tanácskozások gyakori témájaként szerepelt a rehabilitáció folyamata, olyan szándékolt beavatkozások gyűjtőfogalmyként, amelyek különböző pszichológiai tényezők befolyásolását célzó beavatkozásokon keresztül segítik elő a visszaesést és csökkentik a visszaesést.²² A treatment válságát követő időszakban nemzetközi szinten bizonyítottá vált, hogy a rehabilitációs paradigma téves alapokra támaszkodva, csupán az egyéni tényezőkre koncentrálna, figyelmen kívül hagyta a bűnelkövetést jelentősen befolyásoló társadalmi tényezőket.²³ A treatment újraéledését követően, a rehabilitáció jelentéstartalma és gyakorlata jelentős változáson ment keresztül. Angolszász kutatási eredmények hatására új elméletek jelentek meg, amelyek eredményeként a XXI. századi kriminálpolitikai törekvések szerves részét képezik napjainkban is az elítéltek rehabilitációját célzó beavatkozások.

19 Módos T. (2000), Ruzsonyi P. (1999), Ruzsonyi P. (2003)

20 2013. évi CCXL. törvény – a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

21 Meg kell azonban jegyezni, hogy a reintegráció szóhasználatot nem mindenki tartja tökéletes választásnak, de a tény, hogy a jogalkotó ezt erősítette meg, csupán elméleti vitákra ad lehetőséget a jövőben.

22 Szabó J. (2012)

23 Szabó J. (2012)

A bűnelkövetők kezelésének egyik legismertebb elmélete a személyiséglélektani és kognitív tanulásméleti alapokon nyugvó Risk – Need – Responsivity/Kockázat – Szükséglet – Reszponzivitás modell (a továbbiakban: RNR)²⁴ amelynek első változata 1990-ben született meg.²⁵ A szemlélet középpontjában a bűnismétlés valószínűségét növelő kockázati elemek, az ún. kriminogén szükségletek állnak, de e mellett szerepet kapnak az egyén fogékonyságának és válaszkészségének jellemzői is. A kezelés első szakaszában megtörténik a jellemzők felmérése, majd ezt követően minden további tevékenységet a mérés eredményei határoznak meg. Más alapokra szerveződött az RNR modell kritikájaként fellépő új reintegrációs irány,²⁶ amelyet a szakirodalom leggyakrabban dezisztencia központú gyakorlatként említ. Az RNR modellel ellentétben elveti a deficit alapú megközelítést, és teret enged azoknak a programoknak, amelyek mobilizálják az egyénben már meglévő erőforrásokat, kialakítják azokat a készségeket, amelyek elősegítik a bűnelkövetői karrierből való kilépést. A dezisztencia központú gyakorlat egyik legfontosabb elemeként említhető az a törekvés, ami a közösség részéről a proszociális identitás kialakulását támogatva, a pozitív megerősítésben nyilvánul meg. Az áldozat felé irányuló jóvátételt és a közösség számára hasznos munka elvégzését a helyreállító igazságszolgáltatási paradigmaként is említi a szakirodalom.²⁷

A rehabilitációs tevékenység vizsgálatára rendkívül kevés példát találunk az időszak hazai szakirodalmában. A rehabilitáció fogalmának megtévesztő jelentése²⁸ mellett a nemzetközi szinten uralkodó fogalmi zűrzavar²⁹ is akadályozhatta annak hazai adaptációját. Az angolszász szakirodalom feldolgozásában, a magyar viszonyok kutatásában Szabó és Borbírótanulmányai kiemelkedőek.³⁰ Helyénvaló megállapításaik között szerepelt, hogy a magyar büntetés-végrehajtási gyakorlatban nem alakult ki a bűnismétlés megelőzését, illetve a bűnelkövetők rehabilitációját szolgáló strukturált és egységes gyakorlat. Ennek okaként első sorban a reintegrációs szemlélet magasabb prioritását említik, amely ezzel párhuzamosan háttérbe szorítja a bűnismétlés megelőzésének pszichológiai eszközeit.³¹ Mindemellett Szabó a rehabilitációs gyakorlat elterjedésének legnagyobb akadályaként tartja számon a büntetés-végrehajtási rendszer finansziális eredetű problémáit, a rendkívüli méreteket öltő adminisztrációs tevékenységeket, a pszichológusi állomány hiányát és annak módszerspecifikus képzésének elmaradását.

24 Szabó J. (2012)

25 Andrews, D., Bonta, J., Hoge, R. D. (1990)

26 Burnett, R., Maruna, S. (2006)

27 Szabó J. (2012)

28 Korábban meglévő (egészséges) állapot visszaállítása.

29 A pszichológusok inkább a rehabilitáció kifejezést használják, míg a kriminológusok a reintegráció és dezisztencia fogalmait részesítik előnyben.

30 Borbíró A. (2010), Borbíró A., Szabó J. (2010), Borbíró A., Szabó J. (2010), Szabó J. (2012), Szabó J. (2014), Szabó J. (2015)

31 Szabó J. (2015)

Mint láttuk, a nevelés útkeresése az új évezred első évtizedében még nem fejeződött be. A felmerült problémák megoldására a 2013. évi büntetés-végrehajtási kodifikáció kínált lehetőséget, amikor is – a reintegráció fogalmának bevezetésével párhuzamosan – a legfőbb módosítások a fogvatartás alapját képező kockázatfeltárás és a visszaileszkedés elősegítésének összekapcsolódása irányába mutattak. Megítélésünk szerint a jövőre nézve két feladat fogalmazódik meg, egyrészt, hogy a Bv. törvényt a tárgyalt fogalmak tartalmának megfelelően pontosítani kell, mert az néhol ellentmondásos terminológiát használ, másrészt pedig a szakirodalomban jobban oda kell figyelnünk a helyes szóhasználatra, nem alkalmazhatjuk szinonimaként a reszocializáció és a reintegráció fogalmát. Biztató, hogy a megfelelő fogalmi és szóhasználati elvárások kiteljesítését támogatja a 2019-ben kiadott Rendészettudományi Szaklexikon, illetve az a tény, hogy a Belügyi Tudományos Tanács keretei között szakterminológiai munkacsoport is működik.

Felhasznált irodalom

1979. évi 11. sz. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról
2013. évi CCXL. törvény – a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- Andrews, Donald – Bonta, James – Hoge, Robert D. (1990): Classification for effective rehabilitation: Rediscovering psychology. *Criminal Justice and Behavior*, 17. 33. p. 19-52.
- Angyal Pál (1920): A magyar büntetőjog tankönyve, Atheneum Kiadó, Budapest
- Borbíró Andrea – Szabó Judit (2011): Dezisztancia és a bűnisméltés megelőzése: kezelési programok a magyar büntetés-végrehajtási intézetekben. Empirikus áttekintés és értékelés. Kutatási beszámoló, OKRI, Budapest
- Borbíró Andrea (2010): A prevenció célú kezelési programok továbbfejlesztésének lehetőségei a büntetés-végrehajtásban. I. kutatási beszámoló, OKRI, Budapest
- Burnett, Ross – Maruna, Shadd (2006): The kindness of prisoners: Strengths-based resettlement in theory and in action. *Criminology & Criminal Justice*, 6 (1), 25. p. 83-106.
- Finkey Ferenc (1904): A börtönügy jelen állapota és reformkérdései, Grill Kiadó, Budapest
- Finkey Ferenc (1914): A magyar büntetőjog tankönyve, Grill Kiadó, Budapest
- Finkey Ferenc (1933): Büntetéstani problémák, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
- Finkey Ferenc (1943): Alkossunk törvényt az igazságügyi patronázszelektokról. In: *Fiatalkorúak Felügyelő Hatóságának Kiadványai*, Budapest
- Fliegauf Gergely (2012): A börtönpszichológia elhatárolása a kriminálpszichológiától. *Börtönügyi Szemle* 1. 17. p. 45-62.
- Freudenthal, Berthold (1910): Die staatsrechtliche Stellung des Gefangenen, Jena
- Freudenthal, Berthold (1914): Gefängnisrecht und Recht der Fürsorgeerziehung, Enzyklopädie der Rechtswissenschaft in systematischer Bearbeitung, begründet von Holtzendorff, herausgegeben von Kohler, 7. kiadás, 5. kötet, Leipzig
- Hacker Ervin (1923): Börtönügyi jog a gyakorlatban, Miskolc
- Kövér Ágnes (1989): Egy elmélet rejtett metamorfózisa (előadás). [Elhangzott a nevelési szolgálatok megalakulásának 30. évfordulója alkalmából rendezett konferencián] IM. BvOP, Budapest, (kézirat)
- Módos Tamás (2000): Az elfelejtett tudomány. (A kriminálpedagógia időszerűségéről.) *Börtönügyi Szemle*, 2. 11. p. 47-58.

- Popper Péter (1970): A kriminális személyiségzavar kialakulása. Akadémia Kiadó, Budapest
- Ruzsonyi Péter (2003): A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés új irányzatai. Nevelési tansegédlet. Budapest, BVOP. Büntetés-végrehajtási Szakkönyvtár 2.
- Ruzsonyi Péter (1999): Javíthatatlanok? (A büntetés-végrehajtási korrekciós nevelés fejlődési trendje.) Börtönügyi Szemle 4. 21. p. 24-45.
- Ruzsonyi Péter (2019): Pönológia és kriminálpedagógia In: Czenczer Orsolya; Ruzsonyi Péter (szerk.): Büntetés-végrehajtási reintegrációs ismeretek. Dialóg Campus Kiadó-Nordex Kft, Budapest, 13. p. 11-24.
- Szabó Judit (2012): A bűnelkövetők rehabilitációjának meghatározó irányzatai a nemzetközi szakirodalom tükrében. Alkalmazott Pszichológia 2, 15. p. 73-88.
- Szabó Judit (2014): Rehabilitálható-e a rehabilitáció? Börtönügyi Szemle 4, 12. p. 28-40.
- Szabó Judit (2015): Speciális prevenció és dezisztencia. Doktori értekezés. ELTE ÁJK.
- Szegál Borisz (2007): A szocializáció és a reszocializáció a börtönben. Börtönügyi Szemle 3, 13. p. 25-38.
- Vókó György (2001): A büntetés-végrehajtás időszerű kérdései. Jura, 1. 8. p. 94-102.

